

Odgovornost Srbije za zločine nad Hrvatima u Vojvodini

Ivana Žanić*

Sažetak

Cilj ovog rada je javnosti staviti na uvid dokaze o ulozi i odgovornosti političkog vrha Srbije za zločine koji su počinjeni nad Hrvatima u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini (Vojvodina) u periodu od 1991. do 1995. godine. U tom periodu su Hrvati koji su živjeli u Vojvodini bili izloženi prijetnjama, mučenju i zastrašivanju, njihova imovina i vjerski objekti su uništavani, a određeni broj ljudi je i ubijen. Glavni zagovornik i inspirator kampanje protiv Hrvata je bila Srpska radikalna stranka (SRS) na čelu s Vojislavom Šešeljem. Iako je SRS bila glavni inspirator iseljavanja i progona hrvatskih porodica u Vojvodini, u tome su im pomagale i njima bliske grupe – lokalno stanovništvo srpske nacionalnosti, militantni dio izbjeglica iz Hrvatske, dobrovoljačke jedinice iz Srbije koje su sudjelovale u ratovima na prostoru Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Međutim, u pojedinim aktima nasilja nad Hrvatima su sudjelovali i pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) Srbije kao i Resor Državne bezbednosti (RDB) Srbije. Svi akti nasilja usmjereni prema Hrvatima koji su živjeli u Vojvodini su se odvijali po ranije utvrđenom planu i uz odobrenje političkog vrha Srbije. U prilog ovoj činjenici je i dokument RDB-a iz listopada 1995. godine u kojem je navedeno da su registrirali aktivnosti srpskih militantnih grupa koje su usmjerene na iseljavanje Hrvata iz Vojvodine. Za zločine počinjene nad hrvatskim stanovništvom u Vojvodini je pred sudovima u Srbiji odgovarala nekolicina ljudi. U većini slučajeva ovi zločini su ostali neprocesuirani, a odgovorni su izmakli ruci pravde. Ipak, žalbeno vijeće Međunarodnog rezidualnog mehanizma za kaznene sudove (MRMKS) je u travnju 2018. godine osudilo Vojislava Šešelja na 10 godina zatvora za poticanje progona (prisilno raseljavanje), deportacije i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločina protiv čovječnosti, ali i za progon (kršenje prava na sigurnost) u mjestu Hrtkovci u Vojvodini. Naime, u presudi je navedeno da je neposredno nakon govora Vojislava Šešelja u Hrtkovcima 6. svibnja 1992. godine veliki broj Hrvata bio primoran napustiti mjesto. Ovaj govor je, po zaključku Žalbenog vijeća, potaknuo nasilje nad hrvatskim stanovništvom Hrtkovaca, što je rezultiralo njihovim odlaskom. Na Hrvate je, kako se navodi, vršen pritisak da zamijene svoja imanja za imanja Srba iz Hrvatske na taj način što su bili izloženi šikaniranju

---

* izvršna direktorica Fonda za humanitarno pravo

i zastrašivanju. Također, utvrđeno je i da lokalne vlasti nisu poduzele ništa kako bi zaštitile hrvatsko stanovništvo i spriječile njihovo iseljavanje. Iako je iseljavanje Hrvata iz Hrtkovaca najpoznatiji slučaj s obzirom na to da je on dobio i sudski epilog, u ovom radu će biti predstavljeni dokazi o zločinima koji su počinjeni nad Hrvatima i u drugim mjestima u Vojvodini – Indiji, Rumi, Šidu, Apatinu, Staroj Pazovi i u drugim mjestima. Isto tako, bit će predstavljen i slučaj hrvatske porodice Barbalić koja je živjela u Zemunu. U tom smislu, u ovom radu će se prikazati sustavni i unaprijed određen plan vlasti Srbije da protjeraju Hrvate iz gotovo cijele Vojvodine. Rad daje prikaz matrice zločina počinjenih u velikom broju mjesta u Vojvodini čime se dokazuje teza da Hrtkovci nisu bili jedan, slučajan i izoliran slučaj napada na Hrvate, već da je progon iz Hrtkovaca bio dio jednog šireg i sustavnog napada na hrvatske mještane usmjeren da se oni trajno uklone iz Vojvodine.

Temelj ovog rada čini dokumentacija koju je prikupio Fond za humanitarno pravo – nevladina organizacija iz Srbije, ali i dokumentacija koja je bila u posjedu Zajednice protjeranih Hrvata iz Srijema, Banata i Bačke te Demokratskog saveza Hrvata Vojvodine.

Glavne riječi: ratni zločin, Hrvati, Vojvodina, Srbija, Vojislav Šešelj

Uvod

Na teritoriju Vojvodine u razdoblju od 1991. do 1995. godine vlasti Srbije su provodile kampanju zastrašivanja i pritisaka na mještane hrvatske nacionalnosti, s ciljem da se oni isele iz svojih kuća i napuste Srbiju. Kampanja, čiji se intenzitet mijenjao i dostizao vrhunce u drugoj polovini 1991. godine, od proljeća do jeseni 1992. i u ljeto 1995. godine, rezultirala je protjerivanjem nekoliko desetina tisuća Hrvata iz Vojvodine. Nasilje nad Hrvatima je uključivalo i napade na njihovu imovinu, vjerske objekte, prijetnje, fizičke napade, prisilne nestanke i ubojstva.

Glavni huškač i zagovornik zastrašivanja i napada na Hrvate u Vojvodini je bio Vojislav Šešelj i Srpska radikalna stranka (SRS) na čijem je on bio čelu. Međutim, u kampanji terora nad Hrvatima je sudjelovalo i lokalno srpsko stanovništvo, militantniji dio izbjeglica iz Hrvatske, dobrovoljačke jedinice iz Srbije koje su sudjelovale u ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, ali i pripadnici RDB-a i MUP-a Srbije.

Protjerivanje hrvatskog stanovništva vršeno je na teritoriju gotovo cijele Vojvodine po istom ili sličnom obrascu, što navodi na zaključak da se ono odvijalo po prethodno utvrđenom planu. Najprije bi se u mjestima u kojem su živjeli Hrvati pojavljivale osobe nepoznate mještanima, koje su obilazile kuće lokalnih Hrvata i raspitivale se kod vlasnika za mogućnost zamjene imovine. To je bilo praćeno i telefonskim prijetnjama, objavljivanjem i slanjem prijetećih letaka i pisama, ispisivanjem prijetećih grafita, javnim prozivanjem pojedinaca i upadima u kuće, a zatim i podmetanjem eksploziva i bacanjem bombi u dvorišta kuća. Isto tako, zabilježeni su i slučajevi fizičkog nasilja nad vojvođanskim Hrvatima, kao i slučajevi silovanja, ne-

stanaka i ubojstava. Na javnim skupovima, najčešće u organizaciji SRS-a, Hrvatima su upućivane prijetnje, kao i ultimatumima za iseljenje.

Osim toga, na postojanje plana da se Hrvati protjeraju iz Vojvodine ukazuje i dokument RDB-a iz listopada 1995. godine u kojem je navedeno da je u Vojvodini registrirana djelatnost srpskih militantnih grupa kojoj je cilj „podsticanje na etničko čišćenje“ i „iseljenje lica hrvatske i muslimanske nacionalnosti“. Također, u presudi Okružnog suda u Sremskoj Mitrovici iz travnja 1996. godine navodi se da je ubojstvo jedne hrvatske porodice počinjeno kao dio plana da se „ozbiljnim pretnjama i prinudom“ izvrši „pritisak na Hrvate i pripadnike drugih nesrpskih nacionalnosti“ u Vojvodini, da bi se „ubrzalno prvenstveno iseljavanje Hrvata, ali i drugih nesrpskih nacionalnosti naklonjenih Hrvatima“.

U periodu između dvaju popisa stanovništva, 1991. i 2002. godine, na teritoriju Vojvodine primjetno je smanjen broj Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva. Do smanjenja broja Hrvata došlo je u 39 od 45 općina u Vojvodini. Na teritoriju cijele Vojvodine broj Hrvata se između dvaju popisa stanovništva smanjio za nešto manje od 25 %.

Zagovaranje protjerivanja Hrvata iz Vojvodine – Vojislav Šešelj i Srpska radikalna stranka

SRS je osnovana u veljači 1991. godine spajanjem Srpskog četničkog pokreta i lokalnih odbora Narodne radikalne stranke. Za predsjednika stranke je izabran Vojislav Šešelj. Osnovni programski cilj SRS-a, naveden u „Programskoj deklaraciji Srpske radikalne stranke“ je zagovaranje etnički čiste Velike Srbije, odnosno „obnavljanje slobodne, nezavisne i demokratske srpske države na Balkanu koja će obuhvatiti celokupno srpstvo, sve srpske zemlje, što znači da će u svojim granicama imati, pored sadašnje oktroisane srbijanske federalne jedinice, srpsku Makedoniju, srpsku Crnu Goru, srpsku Bosnu, srpsku Hercegovinu, srpski Dubrovnik, srpsku Dalmaciju, srpsku Liku, srpski Kordun, srpsku Baniju, srpsku Sloveniju i srpsku Baranju“ (Šešelj 1991: 6). Iako je SRS od svog osnivanja i tijekom 1992. godine imala samo jednog poslanika u Narodnoj skupštini Srbije – Vojislava Šešelja, od izbora u prosincu 1992. godine SRS je počela jačati te je osvojila skoro 23 % glasova.

Od izbora za narodnog poslanika Vojislav Šešelj je u svojim govorima eksplicitno pozivao na protjerivanje, progon i prisilno premještanje Hrvata koji su živjeli u Vojvodini. Tako je protjerivanje nazivao „dobrovoljnim razmenama“, „civilizovanim razmenama“ stanovništva i imovine Hrvata iz Vojvodine sa Srbima koji su izbjegli iz Hrvatske. Šešelj je politiku progona objašnjavao principom retorizije – institut iz međunarodnog prava, koristeći ga kao paravan za etničko čišćenje (Kolarić 2019: 13-14).

Govor pred Narodnom skupštinom Srbije u travnju 1992. godine Šešelj je započeo objašnjenjem principa retorizije: „Ako jedna država istera pripadnika nacionalne manjine sa svoje teritorije u drugu državu, gde živi većinski deo tog proteranog naroda, po međunarodnom pravu dozvoljeno je primeniti tu odmazdu i izvršiti kontra-proterivanje nacionalne manjine one države, koja je već proterivala.“ Dalje,

Šešelj nastavlja: „po istom onom pravu po kome je Tuđman proterao Srbe iz Hrvatske, mi ćemo proterati Hrvate iz Srbije. I nećemo dozvoliti da Hrvati kao danas u Slankamenu svoje stare, razrušene kuće, kuće pretvorene u štale nude Srbima, izbeglicama u zamenu za vile na jadranskoj obali, koje su svi morali da napuste. Hrvati u Slankamenu, Zemunu i drugim mestima neće imati miran san, dok se ne presele, jer mi srpske izbeglice iz Zagreba, Rijeke, Varaždina i drugih hrvatskih mesta moramo udomiti, moramo im naći krov nad glavom i moramo im nadoknaditi onu štetu, koju su pretrpeli kada su isterivani iz svojih domova“ (Šešelj 1993: 7-8).

Isto tako, svoju ideju da je potrebno teritorij Vojvodine etnički očistiti od Hrvata Šešelj je zagovarao i za poslaničkom govornicom kada je poslaniku Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini Antunu Skenderoviću poručio „Nećemo vas ubijati, razume se, ali ćemo vas lepo spakovati u kamione i vozove, pa se snalazite lepo po Zagrebu“ (Šešelj 1993: 9).

Iako je Vojislav Šešelj bio najglasniji zagovornik politike progona Hrvata, njegov stav su podržavali i zagovarali i drugi članovi SRS-a kao što je npr. Milan Bačević koji je u srpnju 1992. godine na tribini koju je SRS organizirala u Novom Pazaru naveo da je iz Srbije potrebno iseliti onoliko Hrvata koliko je Srba iseljeno iz Hrvatske navodeći primjer da se samo u Beogradu nalazi 6.500 penzioniranih oficira Hrvata koji uživaju sve privilegije (Brajović 1992).

Međutim, stav Vojislava Šešelja po pitanju Hrvata u Vojvodini nije bio jedini i usamljen. Naime, u ožujku 1992. godine predsjednik Srbije Slobodan Milošević je izjavio da od svih opozicijskih lidera najviše cijeni Šešelja jer je on „dosledan u izražavanju svog političkog mišljenja“ te je nakon izbora u prosincu 1992. godine SRS formirala manjinsku vladu sa Socijalističkom partijom Srbije (SPS) čime je SPS na indirektan način prihvatila politiku SRS-a.

Tadeusz Mazowiec, specijalni izvijestitelj Komisije UN-a za ljudska prava je u izvještaju o stanju ljudskih prava na prostoru bivše Jugoslavije iz veljače 1994. godine ukazao da vodeće političke ličnosti u Srbiji, poput Vojislava Šešelja, u javnom životu i medijima pozivaju na nacionalnu i vjersku mržnju i netrpeljivost. U izvještaju je također naveo da je raspirivanje netrpeljivosti i nacionalnih predrasuda bilo naročito izraženo tijekom kampanje za parlamentarne izbore u prosincu 1993. godine, kada je veliki broj Hrvata zbog pritisaka već napustio Srbiju (Kolarić 2019: 15).

Šešelj je tvrdio da on i SRS nisu protjerali hrvatsko stanovništvo iz Vojvodine već da su „propagandnim naporima malo ubrzali tu razmenu“ (Kolarić 2019: 15).

Iako su vlasti Srbije znale za aktivnosti i govore Vojislava Šešelja i SRS-a kako u Narodnoj skupštini tako i izvan nje, te usprkos saznanjima o progonu Hrvata iz Vojvodine, nisu učinile ništa da djelovanje SRS-a i Šešelja spriječe ili da ih adekvatno kazne.

Nasilje nad Hrvatima u Vojvodini

Etnički motivirani zločini počinjeni nad Hrvatima u Vojvodini su zabilježeni još 1990. godine kada je u franjevački samostan u Baču podmetnut eksploziv. Na-

kon toga, prijetnje, zastrašivanje, progon i nestanci Hrvata iz Vojvodine su nastavljeni sve do 1995. godine.

1991. godina

U Novom Slankamenu (općina Indija) je 1. svibnja 1991. godine radi obilježavanja Međunarodnog dana rada na zgradi Hrvatskog seljačkog doma okačena jugoslavenska i nova hrvatska zastava sa šahovnicom. Tijekom noći, pripadnik Srpske dobrovoljačke garde Mihajlo Ulemek je postavio ultimatum lokalnom hrvatskom stanovništvu da novu hrvatsku zastavu skinu ili će „u protivnom goreti deset hrvatskih kuća“ nakon čega je zastava skinuta. Neposredno nakon toga, Ulemek je prijetio i zastrašivao lokalne Hrvate putem telefona, ubacivanjem bombi u dvorišta i pucanjem iz pušaka po njihovim kućama i lokalima. Također, jedna Hrvatica je prijavila da ju je silovao Ulemek, ali je Osnovno javno tužilaštvo 2003. godine odustalo od kaznenog gonjenja bez navođenja razloga za tu odluku (Kolarić 2019: 16-17). Hrvati u Rumi su tijekom 1991. godine bili izloženi prijetnjama lokalnog odbora SRS-a. U njihove kuće su ubacivane bombe, a u jednom napadu je oštećena i zgrada Kulturno-prosvjetnog društva „Matija Gubec“. Meta progona u općini Šid su bile uglednije i bogatije hrvatske porodice koji su zbog pritisaka i zastrašivanja napustile ovu općinu. Također, u Šidu su zabilježeni slučajevi otpuštanja s posla radnika hrvatske nacionalnosti, priječeno im je telefonom i putem pisama. Isto tako, u Sonti (općina Apatin) u rujnu 1991. godine pripadnici Jugoslavenske narodne armije (JNA) su ranili a potom i zlostavljali dva radnika vodoprivrednog poduzeća „Zapadna Bačka“ hrvatske nacionalnosti. Za ranjavanje i zlostavljanje ovih radnika nitko pred sudovima u Srbiji nije odgovarao (Kolarić 2019: 20-21).

1992. godina

Tijekom 1992. godine kampanja terora usmjerena na vojvođanske Hrvate je intenzivirana. U općinama gdje su u podjednakom broju živjeli Hrvati i Srbi vršen je organiziran pritisak na Hrvate putem prijetnji, bacanjem bombi i podmetanjem eksploziva, provaljivanjem i useljavanjem u njihove kuće kako bi oni što prije napustili Vojvodinu. Također, tijekom te godine je zabilježen najveći val iseljavanja Hrvata iz vojvođanskih mjesta – Hrtkovaca, Kukujevaca, Novog Slankamena, Beške i Petrovaradina. U tom periodu je više od 10.000 Hrvata razmijenilo svoju imovinu za imovinu Srba iz Hrvatske. Najpoznatiji govor Vojislava Šešelja kojim je pozivao na iseljavanje Hrvata iz Vojvodine održao je 6. svibnja 1992. godine u Hrtkovcima pred više tisuća ljudi, uglavnom srpskih izbjeglica iz Slavonije. U govoru je naveo da u Srijemu nema više mjesta za Hrvate jer će se u njihove kuće useliti srpske izbjeglice. Govor je završio riječima: „Ubeđen sam da ćete i vi Srbi iz Hrtkovaca i ostalih sela u okolini znati da sačuvate međusobnu slogu i jedinstvo, da ćete se vrlo brzo otarasiti preostalih Hrvata u vašem selu i okolini.“ (Kolarić 2019: 23). Na istom skupu je lokalni sekretar SRS-a pročitao imena desetorice Hrvata i imena još dva mještanina koji pomažu Hrvatima. Nakon govora, porodice prozvanih Hrvata na mitingu zajedno s drugim hrvatskim porodicama iz Hrtkovaca su napustile svoje do-

move i otišle u Hrvatsku. Napadi na Hrvate su nastavljeni i prijetnjama telefonom, ispisivanjem uvredljivih grafita na njihove kuće i podmetanjem eksploziva. Identične metode zastrašivanja Hrvata tijekom 1992. godine primjenjivani su i u općinama Stara Pazova, Šid i Petrovaradin.

1993. godina

U prvoj polovini 1993. godine došlo je do smanjenja opsega prisilnih preseljenja, međutim nastavljeno je s prijetnjama i zastrašivanjem Hrvata u Vojvodini od strane militantnih grupa u cilju razmjene kuća. Pritisci su i dalje vršeni putem telefonskih prijetnji, bacanja bombi i javnih prozivanja „nepodobnih“ građana hrvatske nacionalnosti. Krajem srpnja 1993. godine u šidskom selu Kukujevci ubijen je bračni par Oskomić kao i njihova rođaka Marija Tomić. Osumnjičeni za ubojstvo su uhapšeni tek sredinom listopada 1993. godine do kada se više od 50 hrvatskih porodica iselilo iz Kukujevaca zbog straha za život. Sredinom kolovoza 1993. godine Vojislav Šešelj je posjetio bolnicu u Starom Slankamenu tvrdeći da srpske ranjenike mogu liječiti samo Srbi, kao i to da će zaposleni u bolnici dobiti plaću „kada bolnicu očiste od onih koji nisu Srbi“. Nekoliko dana nakon Šešeljevog posjeta u bolnicu je stigao popis imena ljudi koje zbog nacionalne ili političke pripadnosti treba otpustiti. Popis su sačinili članovi SRS-a iz Indije. Jedna osoba je otpuštena, dok je veći broj trpio pritiske i prijetnje otkazom (Kolarić 2019: 35-36).

1995. godina

Nakon akcije hrvatske vojske „Bljesak“ početkom svibnja 1995. godine, a zatim i akcije „Oluja“ u kolovozu iste godine, u Srbiju je došao veći broj srpskih izbjeglica iz Hrvatske. Najveći broj njih je došao u Vojvodinu, što je ponovno dovelo do međuetničkih tenzija. Tijekom 1995. godine ponovno je došlo do prisilnog iseljavanja hrvatskog stanovništva od strane militantnog dijela Srba izbjeglih iz Hrvatske uz podršku lokalnog stanovništva bliskih SRS-u. Iako je na većinu incidenata policija reagirala brže i primjerenije nego prethodnih godina, od svibnja do listopada 1995. godine iz Srbije se iselilo oko 5.000 građana hrvatske nacionalnosti. Tijekom 1995. godine ubijen je i jedan Hrvat u mjestu Kukujevci (Kolarić 2019: 44).

Ubojstva i nestanci Hrvata u Vojvodini

Tijekom kampanje zastrašivanja i pritiska na vojvođanske Hrvate u periodu od 1991. do 1995. godine određeni broj Hrvata je nestao, a počinjen je i određeni broj etnički motiviranih ubojstava. Prema raspoloživim podacima, koji su potkrijepljeni iz više izvora, u ovom periodu je nestalo ili ubijeno 17 Hrvata.

Služba RDB-a Srbije je imala saznanja o prisilnim odvođenjima i etnički motiviranim ubojstvima vojvođanskih Hrvata. Prema izvještaju Centra RDB-a iz Sremske Mitrovice „registrovani su slučajevi dolazaka naoružanih pripadnika TO s područja Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema i dr. paravojnih formacija čiji su pripadnici ilegalno odvodili lica hrvatske nacionalnosti sa našeg područja i

vršili pretrese njihovih kuća“. U istom izvještaju se navodi da su „pritisci vršeni na različite načine, počev od anonimnih telefonskih pretnji pa do fizičkih likvidacija“ (Kolarić 2019: 50).

Tijekom 1991. godine nestali su Stevan Đurkov iz Sonte i braća Mate i Ivica Abjanović iz Morovića, dok je Krešimir Herceg iz šidskog sela Višnjićevo ubijen. Za ove nestanke i ubojstvo pred sudovima u Srbiji nije nitko odgovarao.

Živan Marušić iz sela Jamena (općina Šid) ubijen je 1992. godine u dvorištu porodične kuće. Za njegovo ubojstvo je osuđen Zoran Filipović. Iste godine u selu Kukujevci ubijeni su i članovi porodice Matijević – Ana, Jozo i Franjo Matijević. Za njihovo ubojstvo nitko nije odgovarao. Mijat Štefanac je ubijen u ataru Golomača 1992. godine. Za njegovo ubojstvo je osuđen Mladen Keckerović. U mjestu Bač u kolovozu 1992. godine ubijen je bračni par Guštin – Nada i Stevan. Za njihovo ubojstvo nitko nije odgovarao.

Stevan Krošlak iz Sota ubijen je 1993. godine. Za njegovo ubojstvo osuđen je Pavle Drašković. Iste godine ubijen je i bračni par Oskomić – Agica i Nikola Oskomić i njihova rođaka Marija Tomić u mjestu Kukujevci. Za njihovo ubojstvo osuđen je Goran Vuković.

Marija Purić iz Golubinaca ubijena je u svojoj kući 1994. godine. Za ovo ubojstvo nitko nije odgovarao.

Sljedeće godine, u kolovozu je u Kukujevcima ubijen Živko Litrić. Za njegovo ubojstvo osuđen je Vilim Virt (Kolarić 2019: 51-62).

Logori za Hrvate na teritoriju Srbije

Od rujna 1991. godine do kolovoza 1992. godine na teritoriju Srbije JNA je formirala više logora za Hrvate: u Stajićevu kod Zrenjanina, u kasarni JNA u Zrenjaninu, u Begejcima kod Žitišta, u Kazneno-popravnom zavodu u Srijemskoj Mitrovici, u vojnom zatvoru u Šidu, u Kazneno-popravnom zavodu i Vojnom zatvoru u Nišu, Aleksincu, kao i u Vojno-istražnom zatvoru u Beogradu i u podzemnim objektima Instituta za bezbednost na Banjici (Beograd).

U ove logore su dovedeni hrvatski civili i vojnici s područja Vukovara, Osijeka i Vinkovaca. Ukupan broj zarobljenika u ovim logorima je bio oko 7.000. Među njima se nalazio i do danas neutvrđen broj Hrvata iz Vojvodine.

Zatočnici u ovim logorima bili su izloženi torturi, izgladnjivanju i ponižavanju. Bili su prinuđeni spavati na betonu, a hrana je bila oskudna i loše kvalitete. Stražari su ih tukli palicama, kundacima pušaka, rukama i nogama.

Ivan Paradžiković iz Kukujevaca uhapšen je u rujnu 1991. godine od strane pripadnika JNA u šidskom selu Ilinci. U to vrijeme, Paradžiković se kretao uz pomoć štaka jer je ranije te godine preživio prometnu nesreću. JNA ga je uhapsila u lokalnoj kavani pod optužbom da špijunira JNA za hrvatsku stranu. On je prvo pretučen u magacinu kavane, a zatim je odveden prvo u KP Sremska Mitrovica a onda i na jednu ekonomiju nedaleko od KP-a gdje su ga stražari tukli lancima i cijevima. Iz KP-a Sremska Mitrovica Paradžiković je prebačen u Begejce kod Žitišta gdje je također

zajedno s drugim zatočenicima zlostavljan. U logorima u Srbiji je proveo ukupno 79 dana (Kolarić 2019: 44-45).

Slučaj porodice Barbalić u Zemunu

Položaj Hrvata na teritoriju općine Zemun pogoršan je dolaskom SRS-a na vlast u ovoj općini u studenom 1996. godine, a pritisci su se tijekom 1997. godine pojačavali.

Početak srpnja 1997. godine, dok se porodica Barbalić nalazila na godišnjem odmoru, u općinski stan na kojem su imali stanarsko pravo nasilno se uselila Ljiljana Mihajlović, sekretarica Vojislava Šešelja, uz pomoć drugih članova SRS-a. Stvari porodice Barbalić su iznijeli iz stana i odnijeli u općinski depo. Dva dana nakon nasilnog zauzimanja stana, Ljiljana Mihajlović je potpisala ugovor o zakupu stana s predsjednikom općine Zemun Vojislavom Šešeljem. Nedugo potom je potpisala i ugovor o otkupu stana.

Porodica Barbalić je policiji u Zemunu prijavila provalu, tražeći da, njima nepoznati ljudi koji su se uselili, budu izbačeni. U policiji im je rečeno da to nisu nepoznati ljudi jer su prilikom kontrole pokazali *lične karte*.

Barbalići su se obratili sudu, i u srpnju 1997. godine je tadašnji Četvrti općinski sud u Beogradu donio privremenu mjeru kojom je odredio da se porodica Barbalić vrati u stan iz kog je prisilno iseljena. S obzirom na to da je u tom trenutku SRS imala većinu u općinskim tijelima, policija je odbila asistirati u izvršenju privremene mjere bespravno useljenih u stan.

SRS je u općinskom glasilu *Zemunske novine*, kao i u stranačkim novinama *Velika Srbija*, objavljivala *lične* podatke porodice Barbalić, uključujući i podatke maloljetnog člana porodice, nazivajući ih „ustašama“ i „lažnim Zemuncima“. Urednik *Zemunskih novina* u to vrijeme je bio Ognjen Mihajlović, suprug Ljiljane Mihajlović. Također, 16. srpnja 1997. godine, Vojislav Šešelj je u emisiji na BK televiziji pokazivao pasoš maloljetnog člana porodice Barbalić, navodeći da je riječ o „hrvatskom ustaškom pasošu“.

Porodica Barbalić je 1997. godine pokrenula postupak protiv Ljiljane Mihajlović zbog zauzimanja posjeda. Početkom 1998. godine općina Zemun i Ljiljana Mihajlović, s dvjema tužbama, pokrenuli su postupke za poništavanje ugovora o zakupu stana i prestanku stanarskog prava porodice Barbalić. Barbalići su uzvratili protutužbom.

Prva presuda Četvrtog općinskog suda u Beogradu iz 2004. godine bila je u korist Barbalića. Međutim, Okružni sud u Beogradu ukinuo je tu presudu 2005. godine i predmet vratio prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje.

Prilikom odlučivanja, Okružni sud u Beogradu nije uzeo u obzir svjedočenja susjeda porodice Barbalić o tome da su oni živjeli u stanu u Zemunu, niti su kao dokazi prihvaćeni plaćeni računi za struju i komunalije ili potvrde da je maloljetni član porodice Barbalić tijekom godina života u Zemunu uredno pohađao vrtić i školu. Umjesto toga, Sud je prihvatio izjave troje svjedoka iz SRS-a koji su svjedočili o tome da je u stanu bilo prašine koja je dokaz da je stan napušten i da u njemu prije Ljiljane Mihajlović nitko nije živio.

Presuda u ponovljenom postupku je donesena 2013. godine, i u njoj je utvrđeno da Barbalići nemaju pravo na korištenje stana. Dvije godine kasnije *Apelacioni sud* u Beogradu je potvrdio presudu iz 2013. godine. Nakon ove odluke, nevladina organizacija Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM) podnijela je žalbu Ustavnom sudu zbog povrede prava na pravično suđenje, odnosno suđenja u razumnom roku, prava na obrazloženu odluku i prava na pravnu sigurnost, kao i povredu prava na imovinu.

Ljiljana Mihajlović je poslanica SRS-a u Narodnoj skupštini Republike Srbije od 3. lipnja 2016. godine. Mihajlović je zamjenica člana u Odboru za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost spolova. Kada je 2016. godine postala poslanica, Ljiljana Mihajlović je prijavila stan porodice Barbalić kao *ličnu* imovinu Agenciji za borbu protiv korupcije (Kolarić 2019).

Odgovornost Srbije za zločine počinjene nad Hrvatima

Tijekom svih godina kampanje zastrašivanja i terora koja je bila usmjerena ka vojvođanskim Hrvatima, vlasti Srbije su znale za tu kampanju, ali su je u prvim godinama poricale želeći time umanjiti vlastitu ulogu u njoj.

Tako je 1991. godine predsjednik mjesne zajednice Morović tvrdio da Hrvati iz općine Šid odlaze jer su pobjegli od mobilizacije, kao i to da su sami bacali bombe u svoja dvorišta kako bi privukli pažnju. Slično kao i predsjednik mesne zajednice i načelnik Sekretarijata unutrašnjih poslova Šid je tvrdio „da je iseljavanje bilo na bazi dobrovoljnosti“ (Kolarić 2019: 21). Reagirajući na Deklaraciju o kršenju prava pripadnika hrvatske manjine u Republici Srbiji koju je donio Sabor Republike Hrvatske, Pokrajinski sekretar za unutrašnje poslove je naveo da MUP ne posjeduje informacije da se bilo koja hrvatska porodica iselila pod pritiskom.

Situacija se nije drastično promijenila ni 1992. godine kada je u pitanju progon Hrvata iz Vojvodine. Naime, tadašnji predsjednik Izvršnog vijeća Autonomne Pokrajine Vojvodine Jovan Radić je tvrdio da nema masovnog odlaska Hrvata iz Vojvodine već da se radi o isključivo pojedinačnim slučajevima. Međutim, vlasti Srbije ipak nisu mogle u potpunosti zanemariti masovni odlazak Hrvata. Naime, u kolovozu 1992. godine uhapšen je predsjednik Skupštine mjesne zajednice Hrtkovci Ostoja Sibinčić zajedno s nekoliko izbjeglica iz Hrvatske pod optužbom da ugrožavaju slobode i prava građana pripadnika drugog naroda ili etničke grupe, kao i za nedozvoljeno držanje oružja. Sibinčić je osuđen na uvjetnu kaznu zatvora, a nakon puštanja iz pritvora ostao je i dalje na čelu Skupštine MZ Hrtkovci. Nakon hapšenja Sibinčića i grupe osoba koja mu je bila bliska, u kolovozu 1992. godine, pojačan je policijski nadzor nad djelovanjem militantnih grupa izbjeglica. Odmah zatim, Vlada SR Jugoslavije, na čelu s Milanom Panićem, smijenila je zamjenika ministra za unutrašnje poslove Mihalja Kertesa zbog *lične* odgovornosti za etničko čišćenje u Vojvodini. Službeno objašnjenje bilo je da se Kertes „suprotstavio vladinom planu o sprečavanju etničkog čišćenja“.

Na suđenju Slobodanu Miloševiću pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju svjedočio je zaštićeni svjedok C-048, nekadašnji suradnik RDB-a. Jedna od tema svjedočenja bio je i sastanak iz kolovoza 1992. godine, na kojem su bili prisutni Mihalj Kertes i Jovica Stanišić, načelnik Službe državne bezbednosti MUP-a Srbije. Kertes je, na osnovi tvrdnji ovog svjedoka, izvijestio Jovicu Stanišića da je u stalnoj koordinaciji s Frankom Simatovićem, operativcem RDB-a, u vezi sa situacijom u Vojvodini i Istočnoj Slavoniji, kao i da je „već dosta ustaša otišlo“ s prostora Slavonije. Stanišić je naglasio da je to bitno kako bi se „politikom svršenog čina“ istočni dio Hrvatske pripojio Republici Srbiji i da je iz tog razloga potrebno da se u graničnom pojasu Vojvodine formira stabilna srpska većina.

Stanišić je, po navodima svjedoka, sugerirao Kertesu da je na teritoriju Srbije potrebno da se „radi što suptilnije“, da se izbjegava miniranje stambenih objekata, kao i „da nema ljudskih žrtava i da ide na način da najpre zaplaši ljude u određenom regionu, par ljudi, a onda će krenuti za njima i ostali“.

Kertes je, inače, sve vrijeme održavao kontakt s Ostojom Sibinčićem. U srpnju 1992. godine Mihalj Kertes je primio u službeni posjet Ostoju Sibinčića i Trivuna Ivkovića, zajedno s, kako je Ivković rekao, delegacijom „poštenih Mađara i Hrvata“ iz Hrtkovaca. Zamjenik Ostoje Sibinčića, Željko Vasić je u kolovozu 1992. godine izjavio sljedeće: „Možda je i bilo nesporazuma sa ustašama, ali sve smo to posle razgovora kod Mihalja Kertesa izgladili.“

U listopadu 1992. godine zbog sve glasnijih tvrdnji o etničkom čišćenju na teritoriju Vojvodine, Sremski upravni okrug izdao je saopćenje za javnost u kojem je navedeno da u Srijemu nema etničkog čišćenja i da „ovi procesi predstavljaju direktnu posledicu ratnih događanja u kojima je neko našao interes, neko iskazao svoje raspoloženje, a neko stvarno otišao iz straha“. U istom saopćenju odgovornost za incidente u Vojvodini prebačena je na građane Srbije hrvatske nacionalnosti zbog navodnog pružanja podrške režimu u Hrvatskoj, isticanja zastava sa šahovnicama, kao i odlaska u hrvatsku vojsku.

1993. godinu je obilježila delegacija sastavljena od najviših predstavnika srpskih vlasti koja je obilazila vojvodanska sela u kojima su pretežno živjeli Hrvati. Cilj je bio da se „dokaže“ kako Hrvati odlaze dobrovoljno, a ne pod pritiskom srpskih vlasti i kako je ta kampanja orkestrirana izvana, odnosno da se u to umiješao „spoljašnji faktor“ odnosno hrvatski nacionalisti koji žive u Vojvodini, Katolička Crkva i čelnici političke partije Demokratskog saveza Hrvata Vojvodine.

Ipak, u listopadu 1993. godine na teritoriju Srijema uhapšeno je više osoba, članova i simpatizera SRS-a, zbog sumnje da su izvršili kaznena djela zločina nad civilnim stanovništvom, terorističke akcije i ubojstva iz niskih pobuda. Uhapšene su i četiri osobe kojima je suđeno za ubojstvo članova porodice Oskomić i Tomić. Među uhapšenima su bili i Petar Živković, nastavnik iz Sota i funkcioner SRS-a i nekadašnji potpredsjednik općine Šid, zatim Milenko Petrić, potpredsjednik SRS-a za područje Srijema, kao i Gradimir Milošević, član SRS-a iz Srijemske Mitrovice.

RDB MUP-a Srbije je uhapšene osobe označio kao „glavne nosioce ekstremističke delatnosti“.

U internom izvještaju RDB-a iz listopada 1995. godine navodi se da su ove osobe odgovorne za „podsticanje za etničko čišćenje teritorije Srema i šire, kroz pritiske za iseljenje lica hrvatske i muslimanske nacionalnosti. Uporišta za navedeni metod i vid delovanja nalazili su među izbeglim licima srpske nacionalnosti iz Republike Hrvatske, što je posebno kulminiralo sredinom 1992. godine. U tom periodu su na području Srema vršeni permanentni pritisci na pojedina mesta naseljena hrvatskim stanovništvom, posebno u opštinama Ruma i šire.“ (Kolarić 2019: 40).

Zaključak

U ovom radu su predstavljeni događaji koji su se događali na teritoriju Vojvodine u periodu od 1991. do 1995. godine, ali i događaj koji se dogodio nešto kasnije (slučaj porodice Barbalić), a koji su obuhvaćali kampanju progona, prijetnji, zastrašivanja, uništavanja imovine, uništavanja vjerskih objekata, nestanke i ubojstva Hrvata koji su živjeli u Vojvodini. Ovu kampanju su u najvećem broju slučajeva provodili članovi i simpatizeri SRS-a potaknuti politikom i govorima predsjednika SRS-a Vojislava Šešelja. Iz više navedenih govora predstavnika vlasti, kao i dokumenata koji su nastali u periodu kada se kampanja progona provodila, jasno je da je politički vrh Srbije znao za ovu kampanju, ali da nisu učinili ništa kako bi je spriječili, a najodgovornije – tvorce i zagovornike etničkog čišćenja – i kaznili. Na taj način je vlast u Srbiji odobravala progon gotovo cijele jedne nacionalne manjine koja je živjela na određenom dijelu teritorija Srbije.

Rezultat etničkog čišćenja Vojvodine je da je u periodu između dvaju popisa stanovništva, 1991. i 2002. godine, na teritoriju Vojvodine primjetno smanjenje broja Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva. Smanjenje hrvatske populacije u Vojvodini je u najvećoj mjeri posljedica politike progona hrvatskog stanovništva u periodu od 1991. do 1995. godine.

U izvještaju Pokrajinskog sekretarijata za propise, upravu i nacionalne manjine AP Vojvodine iz 2003. godine, navodi se da je do smanjenja broja Hrvata došlo u 39 od 45 vojvođanskih općina. Prema popisu iz 1991. godine, u Vojvodini je bilo 74.808 Hrvata, dok ih je na popisu 2002. godine registrirano 56.546. To znači da se broj Hrvata u Vojvodini smanjio za 18.262, to jest 24,41 %.

Na razini općina, najveće smanjenje udjela hrvatskog stanovništva u ukupnom broju stanovnika zabilježeno je u Šidu i iznosi 65,5 %.

Na razini naselja, najveće smanjenje zabilježeno je u šidskom selu Kukujevci, gdje je prema popisu iz 1991. godine živjelo 1.622 Hrvata i oni su činili 89 % ukupnog broja stanovnika sela. Broj Hrvata u Kukujevcima je 2002. godine pao na 72, odnosno na 3,2 % od ukupnog broja stanovnika sela. Sličan trend je primjetan i u susjednom selu Gibarac, gdje je udio hrvatskog stanovništva smanjen s 91,4 % na 7,8 % od ukupnog broja stanovnika, odnosno sa 768 na 91 između dvaju popisa.

Na teritoriju općine Inđija 1991. godine živjelo je 4.650 Hrvata, a na popisu 2002. godine registrirano je njih 1.953, što je smanjenje od 59,05 %.

Najveća promjena na teritoriju općine Inđija dogodila se u selu Novi Slankamen, gdje je broj Hrvata 1991. godine iznosio 1.953, to jest 65,60 % ukupnog broja stanovnika. Dotle je 2002. godine broj stanovnika hrvatske nacionalnosti smanjen na 544, tj. na 15,74 % ukupnog broja stanovnika.

Na teritoriju općine Ruma 1991. godine živjelo je 3.810 stanovnika hrvatske nacionalnosti, dok je 2002. godine taj broj smanjen na 1.987 stanovnika, to jest za 47,85 %.

Što se tiče naselja u općini Ruma, najveća promjena se dogodila u selu Hrtkovci, gdje se broj Hrvata između dvaju popisa smanjio s 1.080 na 256, to jest za 76,3 %.

Na teritoriju općine Stara Pazova 1991. godine živjelo je 3.094 Hrvata, dok je 2002. godine broj stanovnika hrvatske nacionalnosti u ovoj općini smanjen na 1.615, to jest za 47,80 %.

U selu Golubinci u općini Stara Pazova, 1991. godine živjelo je 1.780 stanovnika hrvatske nacionalnosti, a taj broj je 2002. godine opao na 799, što je smanjenje za 55,16 %.

Smanjenje broja hrvatskog stanovništva zabilježeno je i u sljedećim općinama Vojvodine: Sremski Karlovci za 44,79 %, Opovo za 34,57 %, Bački Petrovac za 34,43 %, Plandište za 33,01 %, Bač za 31,44 %, Sremska Mitrovica za 31,07 %, Pančevo za 30,97 %, Bela Crkva za 30,77 %, Novi Sad za 29,22 %, i slično.

Dana 27. veljače 2004. godine Skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine donijela je Deklaraciju o pozivanju na povratak svih građana koji su bili primorani napustiti Vojvodinu u periodu od 1990. do 2000. godine. Skupština AP Vojvodine je ovom Deklaracijom pozvala sve one građane „koji su bili primorani da napuste Vojvodinu u periodu 1990-2000. godine, usled političkih, ekonomskih, etničkih razloga, da se vrate u Vojvodinu“.

Poziv, međutim, nije doveo do povratka Hrvata u Vojvodinu, već je, naprotiv, njihov broj dodatno opao. Na popisu 2011. godine registrirano je 47.033 Hrvata u Vojvodini, što znači da je njihov broj u odnosu na popis iz 2002. godine smanjen za još 9.513.

U vrijeme objavljivanja ovog rada, događaji kojima se on bavi više nisu tema u javnosti u Srbiji. Političari na vlasti o tome rijetko govore, medijski izvještaji skoro da ne postoje, a nijedan zločin nad Hrvatima na teritoriju Vojvodine nije memorijaliziran. Osim civilnog sektora, na zločine nad vojvođanskim Hrvatima nitko ne podsjeća.

Najzastupljenija stranka u Narodnoj skupštini Republike Srbije trenutno je Srpska napredna stranka, na čijim rukovodećim pozicijama se nalazi veliki broj ljudi koji su u vrijeme kampanje protjerivanja Hrvata iz Vojvodine bili članovi i funkcioneri Srpske radikalne stranke, to jest stranke koja je zagovarala i predvodila kampanju protjerivanja Hrvata iz Vojvodine. Zajedno sa Srpskom naprednom strankom, u vladajućoj koaliciji je Socijalistička partija Srbije, koja je bila na vlasti devedesetih godina prošlog stoljeća, kada su Hrvati iz Vojvodine protjerivani. Te dvije političke partije danas čine vladajuću koaliciju u Republici Srbiji.

Literatura

- Kolarić, Jovana. 2019. *Zločini nad Hrvatima u Vojvodini*. Beograd: Fond za humanitarno pravo.
- Šešelj, Vojislav. 1993. *Poslaničke besede*. Beograd: Velika Srbija.
- Šešelj Vojislav. 1991. *Programska deklaracija Srpske radikalne stranke*. Beograd: Velika Srbija.
- Brajović, Radisav. 1992. Raseliti Šiptare i Hrvate. *Večernje novosti*. jul.

Summary

Serbia's responsibility for crimes against Croats in Vojvodina

The aim of this paper is to make public evidence of the role and responsibility of the political leadership of Serbia for crimes committed against Croats in the Autonomous Province of Vojvodina (Vojvodina) in the period from 1991 to 1995. During that period, Croats living in Vojvodina were exposed to threats, torture and intimidation, their property and religious buildings were destroyed and a number of people were killed. The main conspirator and inspirer of the campaign against Croats was the Serbian Radical Party (SRS), led by Vojislav Šešelj. Although the SRS was the main inspirer of the emigration and persecution of Croatian families in Vojvodina, they were assisted by groups close to them – the local Serb population, the militant part of refugees from Croatia, volunteer units from Serbia who participated in the wars in Croatia and Bosnia and Herzegovina. However, members of the Serbian Ministry of Internal Affairs (MUP) and the State Security Service (RDB) also took part in certain acts of violence against Croats. All acts of violence directed against Croats living in Vojvodina took place according to a previously established plan and with the approval of the political leadership of Serbia. The document of the RDB from October 1995, stating they registered the activities of Serb militant groups aiming at the exodus of Croats from Vojvodina indicates the aforesaid. Several people were held accountable before the courts in Serbia for the crimes committed against the Croatian population in Vojvodina. In most cases, these crimes remained unprocessed, and those responsible escaped justice. Nevertheless, in April 2018, the Appeals Chamber of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals („Mechanism“) sentenced Vojislav Šešelj to 10 years in prison for instigating persecution (forcible displacement), deportation and other inhumane acts (forcible transfers) as crimes against humanity, but also for persecution (violation of the right to security) in Hrtkovci, Vojvodina. Namely, the verdict states that immediately after Vojislav Šešelj's

speech in Hrtkovci on May 6, 1992, a large number of Croats were forced to leave the village. That speech, according to the Appeals Chamber, incited violence against the Croatian population of Hrtkovci, which resulted in their departure. Croats were reportedly pressured to exchange their properties for those of Serbs from Croatia in such a way that they were exposed to harassment and intimidation. It was also established that the local authorities did nothing to protect the Croatian population and prevent their exodus.

Although the exodus of Croats from Hrtkovci is the most famous case, given that it also received a court epilogue, this paper will present evidence of crimes committed against Croats in other places in Vojvodina – Indjija, Ruma, Šid, Apatin, Stara Pazova and other places. The case of the Croatian family Barbalić who lived in Zemun will also be presented. In this sense, this paper will present a systematic and predetermined plan of the Serbian authorities to expel Croats from almost all of Vojvodina. The paper presents a matrix of crimes committed in a large number of places in Vojvodina, proving the thesis that Hrtkovci was not a single, accidental and isolated case of attack on Croats, but that the persecution from Hrtkovci was part of a wider and systematic attack on Croats in order to eliminate them permanently from Vojvodina.

The basis of this paper is the documentation collected by the Humanitarian Law Centre – a non-governmental organization from Serbia, but also the documentation that was in the possession of the Community of Expelled Croats from Srijem, Banat and Bačka and the Democratic Alliance of Croats in Vojvodina.

Keywords: war crimes, Croats, Vojvodina, Serbia, Vojislav Šešelj